

Men-i Müskirat Kanunu’nun Tadili (Değişikliği) Süreciyle İlgili Tevhid-i Efkâr’da Yayımlanan İllüstrasyonların Göstergebilimsel Analizi

Neslihan Kılıç^{1,2}

ÖZET

TBMM Birinci Dönem Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, 28 Nisan 1920’de alkollü içkilerin yasaklanması yönünde Meclise bir kanun teklifi sunmuş, teklif “Men-i Müskirat Kanunu” ismiyle yasalaşmıştır. Cumhuriyet’in ilanının ardından, devlete maddi kaynak sağlamak amacıyla Men-i Müskirat Kanunu’nda bir takım düzenlemeler yapılması gündeme gelmiş ve konu üzerinde dönem basınında da tartışmalar yaşanmıştır. Nihayetinde bu düzenlemeler 9 Nisan 1924’te “Men-i Müskirat Kanunu’nun Tadiline Dair Kanun” ismiyle kabul edilmiştir. Yeni kanun ile lokanta ve benzeri yerlerde bira, likör gibi içecekler için yasak kaldırılmış bununla birlikte alkollü içecekler ait vergiler artırılmıştır. Yeşilay Cemiyeti’nin kurucu üyelerinden gazeteci Velid Ebüzziya da kanun değişikliğiyle ilgili gelişmeleri gazetesi *Tevhid-i Efkâr*’da çeşitli haber ve illüstrasyonlarla kamuoyuna duyurmuştur. Bu çalışmada kanun değişikliği sürecinde *Tevhid-i Efkâr*’dan konuyla ilgili seçilen beş illüstrasyon göstergebilim yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada *Tevhid-i Efkâr*’ın illüstrasyonlarda kuru kafa, orak gibi çeşitli metaforlar kullanarak mesajın etkisini güçlendirdiği ve mesajın okur nezdinde daha anlaşılır olması için her görseli açıklar nitelikte bir metne de ayrıca yer verdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk Basın Tarihi, Men-i Müskirat Kanunu, Tevhid-i Efkâr.

A Semiotic Analysis of Illustrations Published in the *Tevhid-i Efkâr* Newspaper Regarding the Amendment Process of the Prohibition of Alcoholic Beverages

ABSTRACT

Ali Şükrü Bey, a Member of Parliament for Trabzon in the First Term of the Turkish Grand National Assembly, submitted a bill to the Assembly on April 28, 1920, proposing the prohibition of alcoholic beverages. Following the proclamation of the Republic, the idea of making certain amendments to the Prohibition Law to provide financial resources for the state came to the forefront, and the issue was debated in the press of the time. Ultimately, these regulations were adopted on April 9, 1924, under the name "Law on the Amendment of the Prohibition of Alcoholic Beverages

¹ nsevenkilic@gmail.com

² Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, ORCID:0000-0001-6742-6442.

(Makale Gönderim Tarihi: 31.01.2026 / Yayın Tarihi:30.09.2026)

Doi Number: [10.18026/cbayarsos.1878908](https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1878908)

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Law". The new law lifted the ban on alcoholic beverages such as beer and liquor in restaurants and similar establishments, but increased taxes on alcoholic drinks. Journalist Velid Ebüzziya, one of the founding members of the Green Crescent Society, also informed the public about the developments regarding the law change through various news articles and illustrations in his newspaper, *Tevhid-i Efkâr*. In this study, five illustrations selected from *Tevhid-i Efkâr* that are relevant to the legal amendment process were analyzed using semiotic methods. The research revealed that *Tevhid-i Efkâr* enhanced the impact of its message by using various metaphors such as skulls and sickles in its illustrations, and also included explanatory text for each image to make the message more understandable to the reader.

Keywords: Turkish Press History, Prohibition of Alcoholic Beverages Law, *Tevhid-i Efkâr*.

1. GİRİŞ

Arapça bir kelime olan ve “*sarhoş eden, sarhoşluk veren şeyler*” anlamına gelen müskirat kelimesi “sekr” kökünden türetilmiştir (Devellioğlu, 2023, s. 1110). İslam dininde alkollü içki, Kuran-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber’in hadislerinde açık bir şekilde yasaklanmış ve haram kılınmıştır (Yıldırım, 2001, s. 32). Örfi ve şer’î hukukun hâkim olduğu Osmanlı Devleti’nde de Müslüman bir kimsenin içki içmesi haram ve günah olarak kabul edilirken Devlet nezdinde bu durumun kamu düzenine olan etkisine de ayrıca önem verilmiştir. İstanbul’un fethinden sonra bir imparatorluk hüviyetine kavuşan Osmanlı’da, gayrimüslim nüfusun varlığıyla içki tüketimi ve içkinin tüketildiği mekânlar olarak meyhaneler de gündeme gelmeye başlamıştır. Bir imparatorluk olarak bünyesinde farklı dini ve etnik unsurları barındıran Osmanlı Devleti’nde içki üretilmesi, tüketilmesi ve satışı gayrimüslim nüfusa belirli düzenlemeler çerçevesinde serbest bırakılmıştır (Koç, 2019, s. 739). İstanbul’da başta Galata ve Beyoğlu semtleri olmak üzere birçok semtte gayrimüslimler tarafından işletilen meyhanelerde içki üretimine ve satışına izin verilmiştir. İstanbul’daki meyhane sayısının 1650’li yıllarda 1.060, 1820’li yıllarda 554, 1840’lı yıllarda ise 434 olduğu ifade edilmektedir (Erdoğan, 2020, s. 6). Bununla birlikte bu mekânlara yönelik olarak meyhanelerin cami, türbe gibi ibadet yerlerinin yakınına açılmaması, meyhanelerde Müslümanlara içki satılmaması gibi belirli düzenlemeler getirilmiştir.

Devlet, Müslüman vatandaşların içki üretmesini, tüketmesini ve ticaretini yapmasını ise kesin bir şekilde yasaklamıştır (Çelebi, 2023, s. 185). Alkol tüketimine bağlı olarak zaman zaman yaşanan toplumsal sorunlar, ülkede alkollü içki kullanımına yönelik yasal tedbirler alınmasını da zorunlu kılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren alkollü içkileri yasaklayan fermanlar çıkarılmaya başlanmış bu fermanlarda İstanbul’da özellikle Galata muhitiindeki meyhanelerin kapatılması buyurulmuştur. Bu yasak çok uzun ömürlü olmamış, kısa bir süre sonra meyhaneler yeniden açılmaya başlamıştır (Doğan, 2013, s. 173). Alkol kullanımına yönelik tedbirler sonraki dönemlerde de çeşitli şekillerde sürmüş, özellikle IV. Murat, III. Selim, Sultan Abdülmecid ve II. Abdülhamit bu konuda kesin yasaklar getirmişlerdir. Bu yasaklara rağmen müskirat satışı gizli ve kaçak olarak bir şekilde devam etmiştir (Gültekin ve İzgöer, 2021, s. 399).

İçki kullanımına yönelik hukuki düzenleme çalışmaları yeni kurulan Türkiye Devleti'nde de sürmüştür. TBMM Birinci Dönem Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, 28 Nisan 1920 tarihinde alkollü içkinin üretimi, tüketimi ve ticaretinin yasaklanması yönünde Meclise bir kanun teklifi sunmuş, teklif uzun süren müzakerelerin sonunda 14 Eylül 1920 tarihinde yapılan açık oylama ile “Men-i Müskirat Kanunu” ismiyle yasalaşmıştır. Kanun ile alkollü içkilerin üretimi, tüketimi ve satışı yasaklanarak alkol kullanımı sadece sağlık sektörüyle sınırlı olmak üzere Sağlık Bakanlığı'nın iznine bağlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanının ardından, devlete maddi kaynak sağlamak amacıyla Men-i Müskirat Kanunu üzerinde bir takım düzenlemeler yapılması gündeme gelmiştir. İçkinin yasak olmaktan çıkarılıp yüksek vergilere bağlanması öngören yeni düzenleme teklifi, özellikle 1924 yılının Ocak ayından itibaren kamuoyunun gündemine gelmeye başlamış ve konu üzerinde dönem başında da tartışmalar yaşanmıştır. Nihayetinde bu düzenlemeler 9 Nisan 1924 tarihinde “Men-i Müskirat Kanunu'nun Tadiline Dair Kanun” ismiyle kabul edilmiştir (Gültekin ve İzgöer, 2021, s. 399). Yeni kanun ile lokanta ve benzeri yerlerde bira, likör gibi alkollü içecekler için yasak kaldırılmış bununla birlikte Türkiye'de üretilen alkollü içkilere ait vergiler dört kat, ithal içkilere ait vergiler ise on iki kat artırılmıştır (Çelebi, 2023, s. 199). Yeni düzenlemeyle birlikte bazı yerel yönetimlerin rakı tüketimini de serbest bırakması üzerine, yoğun alkol içerdiği için rakının bira ve likör gibi değerlendirilemeyeceği yönünde Meclise bir kanun teklifi verilmiş ve 1925 yılının Ocak ayında Kanun üzerinde bu yönde bir değişikliğe daha gidilmiştir (*Tevhid-i Efkar*, 11 Nisan 1924, s. 3). 22 Mart 1926 tarihinde ise Kanun tamamen yürürlükten kaldırılmıştır (Karahanoğulları, 2007, s. 135).

Yakın tarihimizde önemli tartışmalara yol açmış bir konu olan Men-i Müskirat Kanunu'nun kabulü ve sonrasında kanun üzerinde yapılan değişiklikler hakkında alanyazında sınırlı sayıda da olsa çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Onur Karahanoğulları (2007) tarafından “Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)” başlığıyla kaleme alınan ve Men-i Müskirat Kanunu'nun kabulü ve sonrasında kanun üzerinde yapılan değişikliğin Mecliste yarattığı tartışmalara ayrıntılı bir şekilde yer verilen kitapta, içki yasağının yer aldığı tarihsel ve toplumsal bağlama ilişkin önemli veriler sunulmaktadır. Aytül Tamer'in (2011) “Basın ve İktidar İlişkileri: Birinci Meclis'in Men-i Müskirat Kanunu Üzerine Tartışmalar” başlıklı makalesi, Men-i Müskirat Kanunu üzerine kaleme alınan bir diğer çalışmadır. Kanunun kabul edilmesi, uygulanması ve kaldırılması sürecinde Ankara ve İstanbul'da yayımlanan gazete ve dergilerdeki tartışmalara ayrıntılı bir şekilde yer verilen makale bu yönüyle dikkate değer bir çalışmadır. Uğur Üçüncü (2012) tarafından kaleme alınan “Millî Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi: Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları” başlıklı kitap ise Millî Mücadele yıllarında kabul edilen ve Cumhuriyet'in ilk zamanlarında da sürdürülmüş bir kanun olan içki yasağının uygulanmasını ve sosyal hayat üzerindeki yansımalarını ortaya koyan bir çalışmadır. Ercan Çelebi'nin (2023) “Men-i Müskirat Kanunu'nun Kabulü ve Uygulanması: Kastamonu Örneği (1920-1923)” başlıklı çalışması ise konunun yerel düzeyde ele alındığı bir makedir.

Bu çalışmanın konusu, Men-i Müskirat Kanunu'nun Tadili (Değiştirilmesi) ile ilgili olarak *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yayımlanan illüstrasyonların, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan göstergebilimsel analizidir. Men-i Müskirat Kanunu ile ilgili tartışmalara dönem basınında da yer verilmiştir. Bilindiği üzere ülkemizde içkiyle mücadele etmek amacıyla 5 Mart 1920 tarihinde Hilal-i Ahdar Cemiyeti (Yeşilay) kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında *Tevhid-i Efkâr* gazetesini sahibi ve başyazarı Velid Ebüzziya da bulunmaktadır. Hilal-i Ahdar Cemiyeti'nin bir üyesi olarak Velid Bey, gazetesini *Tevhid-i Efkâr*'da bu tartışmaları yakından takip etmiş ve konuyla ilgili gelişmeleri gazetesinde haber metinlerinin yanı sıra çeşitli illüstrasyonlarla kamuoyuna duyurmuştur. Basın tarihimizde özellikle fotoğraf teknolojisinin çok yaygın şekilde kullanılmadığı bir dönemde haberin görsel malzemeye okura aktarılmasında illüstrasyonlar ve karikatürler oldukça önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu doğrultuda sosyal, kültürel ve siyasi tarih açısından bir “belge” olarak da değerlendirilebilecek bu görseller, yayımlandığı dönemdeki gelişmelere ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Dönem gazeteleri arasında illüstrasyon, grafik ve fotoğraf gibi görsel öğeleri en yoğun biçimde kullanan gazetelerin başında gelen *Tevhid-i Efkâr*, “Men-i Müskirat Kanunu'nun Tadili” hakkındaki gelişmeleri aktarırken de haber metinlerinin yanı sıra çeşitli illüstrasyonlara yer vererek kamuoyunda farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Bu yönüyle tarihi açıdan bir belge görünümünde olan bu illüstrasyonların makaleye konu edilmesiyle görsel kültürümüze ve basın tarihimize mütevazı bir katkı sunulması amaçlanmıştır. Makaleye konu olan illüstrasyonlar, Roland Barthes'ın “düz anlam” ve “yan anlam” kavramlarından oluşan çözümleme yöntemi ile analiz edilmiştir. *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin koleksiyonuna İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki Süreli Yayınlar Arşivi'nden ulaşılmıştır.

2. VELİD EBÜZZİYA VE GAZETESİ *TEVHİD-İ EFKÂR*

Tevhid-i Efkâr gazetesinin sahibi ve başyazarı Velid Ebüzziya, üç kuşak gazeteci yetiştirmiş Ebüzziya Ailesinin bir ferdi olarak 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası gazeteci ve matbaacı Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey'dir. Hukuk eğitimi için 1910 yılında Paris'e giden Velid Bey, burada öğrenimini sürdürürken bir yandan da Fransa'nın ünlü gazetelerinden *Le Temps* ve *Le Figaro* gazetelerinde stajyer muhabir olarak çalışmıştır (Ebüzziya, 1994, s. 371). Eğitimini tamamladıktan sonra 1912'de yurda dönen Velid Bey, bu sırada babasının çıkardığı gazete olan *Tasvir-i Efkâr*'da çalışmaya başlamıştır. Velid Bey'in bu dönemde gazeteye katkısı doğrudan yazılarıyla değil, özellikle Fransa'daki gazetelerde gördüğü şekil ve teknik açısından bir takım yenilikleri gazeteye kazandırmak yönüyle olmuştur. O güne kadar görsel öğelere pek de yer vermeyen Osmanlı basını, Velid Bey'in *Tasvir-i Efkâr*'da harita, resim, karikatür ve fotoğraf gibi görsel malzemeleri oldukça yoğun kullanmasından etkilenmiş ve bu öğelere yer vermeye başlamıştır (Kılıç, 2021, s. 25).

Velid Bey, babası Tevfik Ebüzziya'nın 1913 yılında vefat etmesinin ardından, ağabeyi Talha Bey ile *Tasvir-i Efkâr*'ın sorumluluğunu üstlenmiştir. İki kardeşten Talha Bey gazetenin idari işlerini yürütürken, Velid Bey ise gazetenin yazı işlerinden sorumlu

olmuştur. 16 Mart 1920'de İşgal Kuvvetlerinin Şehzadebaşı Karakolu'nda yaptıkları katliama dair fotoğrafları Anadolu'ya servis ederek Anadolu'da ciddi bir infialin uyanmasını ve Millî Mücadele'ye kamuoyu desteğinin artmasını sağlayan Velid Bey, bunun sonucunda 20 Mart 1920'de İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmış ve 27 Mart 1920'de Malta'ya sürülmüştür (Şimşir, 2009, s. 206). Talha Bey'in de tutuklanması üzerine *Tasvir-i Efkâr* gazetesi 17 Nisan 1920 tarihinde kapanmıştır.

Velid Bey Malta sürgününden döndükten sonra gazetecilik faaliyetine tekrar başlamış ve 2 Haziran 1921 tarihinde *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin devamı niteliğinde ama imtiyaz ve yayın hakları kendisine ait olan *Tevhid-i Efkâr* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Millî Mücadele hareketinin Anadolu'da büyüyerek önemli başarılar elde ettiği bu dönemde Velid Ebüzziya, *Tevhid-i Efkâr*'daki yazılarıyla, Mücadele'nin İstanbul matbuatındaki önemli bir sesi olmuştur. Velid Bey, gazeteciliğin yanı sıra Millî Mücadele'nin gayri nizami örgütlerinden biri olan M.M. Grubunun (Müstehbarât-ı Mahsûsa / Haber Alma Teşkilatı) aktif bir üyesi olarak istihbarat ve Anadolu'ya silah, cephane ve adam kaçırma faaliyetlerinde bizzat görev almış ve Mücadelenin başarıya ulaşmasına çok önemli katkılarda bulunmuştur (*Tevhid-i Efkâr*, 25 Şubat 1924, s. 1). Nitekim Velid Bey, bu katkılarının dolayı İstiklal Madalyasıyla taltif edilen ilk gazetecimizdir (*Tevhid-i Efkâr*, 27 Şubat 1924, s. 2).

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasının ardından, yeni kurulan devletin bazı icraatları başta Velid Bey olmak üzere Hüseyin Cahit (Yalçın), Ahmet Emin (Yalman) gibi dönemin önde gelen gazetecilerinin eleştiri konusu olmuştur. Bu dönemde İstanbul basını, özellikle Cumhuriyet'in ilan ediliş şekli, yeni devletin hükümet sistemi, tek parti yönetiminin saltanatvari bir yapıya evrilmesi, cumhurbaşkanına tanınan yetkilerin genişliği gibi konularda eleştirilerini dile getirmiş, bu eleştiriler nedeniyle de “muhalif basın” olarak nitelendirilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Ankara Hükümetiyle ilke açısından farklı düşünmediklerini ifade eden İstanbul basınının itirazları, icraatların uygulanma biçiminedir. Örneğin saltanatın kaldırılması İstanbul basınında genel olarak olumlu karşılanmış ancak cumhurbaşkanına tanınan meclisi feshetme veya savaş ilanı gibi olağanüstü birtakım yetkilerin millet egemenliği esasına aykırı olduğu ifade edilmiştir (*Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1923, s. 1).

Hilafetin kaldırılacağı söylentilerinin dolaştığı bir dönemde Hint Müslümanlarının İngiltere'deki temsilcisi olarak bilinen Nizari-İsmaili Cemaati'nin lideri Ağa Han'ın, Başvekil İsmet İnönü'ye hitaben kaleme aldığı hilafetin kaldırılmaması tavsiyesini içeren bir mektubun, İstanbul basınının önemli gazeteleri olan *İkdam*, *Tanin* ve *Tevhid-i Efkâr*'da yayımlanması Ankara Hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmış, aralarında Velid Bey'in de bulunduğu üç gazetenin imtiyaz sahipleri ve başyazarları Aralık 1923'te tutuklanarak İstanbul İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlardır (Kopar, 2016, s. 117-135). Muhakeme sonunda gazeteciler beraat etmiş olsa da bu duruşma, Ankara Hükümetinin, eleştiriler karşısında İstanbul basınına verdiği bir gözdağı olarak yorumlanmıştır (Güz, 2008, s. 162). Nitekim gazetecilerin beraatından sonra 3 Mart 1924 tarihinde Hilafetin kaldırılmasına, İstanbul basını sadece bir haber olarak yer vermiş, konu üzerinde herhangi bir yorum

yapmamıştır (Aybars, 2009, s. 197). 1925 yılında ise Doğu bölgesinde başlayan Şeyh Said İsyanını bastırmak için 4 Mart 1925'te ilan edilen Takrir-i Sükûn Kanunu ile aralarında *Tevhid-i Efkâr*'ın da bulunduğu İstanbul basınının önde gelen gazetelerinin neredeyse tamamı kapatılmış, başta Velid Bey olmak üzere dönemin etkili bütün gazetecileri Şark İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmıştır (Topuz, 2003, s. 143). Mahkeme sonunda diğer gazetecilerle birlikte beraat eden Velid Bey, bir daha aktif gazeteciliğe dönüş yapamamıştır.

Velid Bey, gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da dönemin önemli siyasi gelişmelerine yer verdiği gibi sorumlu yayıncılık anlayışıyla ülkede yaşanan toplumsal sorunları da sıklıkla gazete sayfalarına taşımıştır. Dönemin en önemli meselelerinden biri de ülkede alkol tüketiminin hızla yaygınlaşması ve artan tüketimin çeşitli sorunları da beraberinde getirmesidir. Alkol bağımlılığıyla mücadele etmek amacıyla kurulan Hilal-i Ahdar Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında yer alan Velid Bey aynı zamanda Cemiyet'in yönetim kurulu üyesidir (*Tasvir-i Efkâr*, 6 Mart 1920, s. 1). Konuyla ilgili hassasiyetini gazetesinde de gösteren Velid Bey, alkol tüketimine yönelik genel birtakım sınırlandırmalar getirmeyi hedefleyen Men-i Müskirat Kanunu ile ilgili haberlere, dönemin diğer gazeteleriyle mukayese edildiğinde çok daha fazla yer vermiştir (Kılıç, 2021, s. 142). Gazetenin alkol tüketimine yönelik yayın politikası sadece haberlerle sınırlı kalmamış, reklam ve ilanlarda da kendini göstermiştir. *Tevhid-i Efkâr*'ın bütün sayıları incelendiğinde alkollü içecek reklamlarının hiçbir şekilde gazetede yer almadığı görülmektedir. Hâlbuki dönemin diğer gazetelerinde alkollü içecek reklamlarına da yer verilmiştir. Nitekim *Tevhid-i Efkâr*'da içki reklamlarına yer verilmemesi, Yeşilay Cemiyeti'nin özel teşekkürüne de konu olmuştur (*Tevhid-i Efkâr*, 7 Mart 1922, s. 3).

1920'li yıllar Osmanlı matbuatında görsel malzemelerin yoğun olarak kullanılmadığı bir dönemdir. Dönemin gazeteleri genel olarak iki ila sekiz sayfa arasındadır ve mizanpajları ağırlıklı olarak birbirine benzer şekilde ve metin içeriklidir. Yukarıda ifade edildiği üzere Velid Bey'in Fransa'nın en ünlü gazetelerinde stajyer muhabirlik tecrübesi, İstanbul'a döndüğünde kendisini göstermiş ve daha önce basında pek de kullanılmayan harita, resim, karikatür ve fotoğraf gibi görsel öğelere Velid Bey, gazetesinde sıklıkla yer vermeye başlamıştır. Bu yönüyle çağdaş Türk gazeteciliğinin kurucusu olarak da kabul edilen Velid Bey (Pıgar, 1982, s. 24), gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da görsel unsurları en yoğun şekilde kullanan gazetecidir. *Tevhid-i Efkâr*, mizanpaj vb. açılardan dönemin gazeteleriyle mukayese edildiğinde oldukça farklı bir görünüm arz etmektedir. Fotoğraf teknolojisinin çok yaygın şekilde kullanılmadığı bir dönemde haberin görsel malzemeyle okuyucuya aktarılmasında illüstrasyonlar ve karikatürler oldukça önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu amaçla basın tarihimizde bir ilk olarak, gazetesinde kadrolu ressam istihdam eden Velid Bey, çizilecek konu hakkında ressamlara bizzat bilgi vererek oldukça etkili illüstrasyon ve karikatürlerin ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır (Til, 2015, s. 346). Mesajı doğrudan iletmek ve sözün anlamını kuvvetlendirmek gibi amaçlarla kullanılan ve sosyal, kültürel ve siyasi tarihimiz açısından bir "belge" olarak değerlendirilebilecek bu görseller, yayımlandığı dönemdeki gelişmeler hakkında önemli bilgiler içermektedir.

3. MEN-İ MÜSKIRAT KANUNU

Osmanlı toplumunda içki tüketimine yönelik kısıtlamalar genellikle devlet eliyle yapılırsa da İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren kurulan bazı cemiyetler de bu konuda farkındalık oluşturmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Karadeniz Ereğlisi Osmanlı İçki Düşmanları Cemiyeti, Osmanlı Men-i Müskirat Cemiyeti ve İçki Düşmanları Cemiyeti bu dönemde kurulan ve içkinin insan sağlığı üzerine olan olumsuz etkilerini tıbbî açıdan ispatlamak ve içki tüketimini engellemek için faaliyet gösteren cemiyetlerden bazılarıdır (Arslan, 2021, s. 59). Söz konusu cemiyetler içki tüketiminin zararları konusunda farkındalık oluşturmak için çeşitli konferanslar düzenlemişler aynı zamanda dönem gazetelerinde makale ve yazılar yayımlamışlardır. Bu dönemde alkol tüketimine yönelik Devletin genel tavrı ise yasaklamalardan ziyade vergilendirme yoluyla çeşitli düzenlemeler yapmaya yöneliktir. 1911 yılında Trablusgarp Savaşı, sonrasında peşi sıra patlak veren Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşıyla yaşanan uzun süreli savaş koşulları ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz gibi zorluklar, insanları ruhsal açıdan da derinden etkilemiş, bu nedenle toplumda içki tüketimde bir artış yaşanmıştır (Gültekin ve İzgöer, 2021, s. 399). Alkol bağımlılığıyla mücadele etmek amacıyla yine sivil bir teşebbüs olarak 5 Mart 1920 tarihinde Dr. Mazhar Osman tarafından Hilal-i Ahdar Cemiyeti kurulmuştur. İçkiyle mücadele konusunda önemli faaliyetler yürüten ve 1936 yılında ismini “Yeşilay” olarak değiştiren Cemiyet, günümüzde de başta alkol olmak üzere sigara, kumar, internet gibi bağımlılığın her türüyle mücadele eden öncü kuruluşlardan biri olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye’de alkol kullanımına yönelik bu gelişmeler yaşanırken benzer durum esasen Batılı devletler için de söz konusudur. Özellikle İsveçli bilim insanı Magnus Huss’un (1807-1890) 1849 yılında içkinin insan sağlığına zararları üzerine yaptığı çalışmalar (*Alcoholismus Chronicus* isimli eseri başta olmak üzere) Avrupa’da içkiyle mücadele için bir dönüm noktası olmuştur. Bu çalışmalarla birlikte içkiyle mücadele hareketi toplumsal bir harekete dönüşmüş ve çeşitli içkiyle mücadele cemiyetleri kurulmaya başlanmıştır. Batı’da Amerika Birleşik Devletleri, içki yasağı kanunu çıkaran ve bunu kararlı bir şekilde uygulayan ilk devlet olmuştur. Tedavi amacıyla dahi olsa bira kullanımının yasaklanması, içki kaçakçılığıyla mücadele sırasında ele geçirilen bütün içkilerin imha edilmesi, Amerika sahillerine yaklaşan gemilerde içki bulundurulmasının yasaklanması gibi örnekler bu dönemde içkiyle mücadele kapsamında yapılan düzenlemelerden sadece birkaçıdır (Üçüncü, 2012, s. 17). Batı’da içkiye yasak getiren ülkeler ABD ile sınırlı değildir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında birçok Batılı devlette içki üretimine ve tüketimine yönelik düzenlemelere ve yasaklamalara gidilmiştir. Örneğin Rusya, savaş yıllarında içki fabrikalarını ve meyhaneleri kapatırken İngiltere de bu dönemde içki üretimine sınırlandırma getirmiştir. Almanya, savaş döneminde mahalli idarelere bu konuda çeşitli düzenlemeler yapma yetkisini tanıırken asker ve polisler için içki satılmasını yasaklamıştır. Batı dünyasında özellikle de ABD’de içkiyle mücadele konusunda atılan bu adımlar Türkiye için örneklik teşkil etmiş ve konuyla ilgili bir kanun teklifinin hazırlanıp Meclise sunulmasında etkili olmuştur (Üçüncü, 2012, s. 21).

3.1. Kanun Teklifinin Meclise Sunulması ve Kabulü

İçkinin üretimi, tüketimi ve ticaretinin yasaklanmasına yönelik kanun teklifi Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey tarafından 28 Nisan 1920 tarihinde Meclise sunulmuştur. Teklif, Mecliste yapılan uzun müzakerelerin sonunda 14 Eylül 1920 tarihinde gerçekleştirilen oylama ile Men-i Müskirat Kanunu ismiyle kabul edilmiştir.

Kanun teklifinin müzakereleri sırasında yaşanan tartışmalar, TBMM'deki gruplaşmanın ilk somut adımı olarak gösterilmektedir. Nitekim zamanla daha görünür olan ve Birinci Grup ve İkinci Grup olarak isimlendirilen bu gruplaşmada Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu Birinci Grup, Osmanlı düzeninden ayrı, laik bir devlet kurmayı hedefleyen mebuslardan müteşekkil iken; başını Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in çektiği İkinci Grup, muhafazakâr yanı güçlü olan mebuslardan oluşmaktadır (Tamer, 2011, s. 211). Müzakereler sırasında teklifi destekleyen İkinci Grubun kendilerince çeşitli argümanları bulunmaktadır. Bunlar genel olarak İslam dininin alkolü haram kılması, nesillerin sağlığını koruma ve devamlılığını sağlama, toplumsal hayatın düzenini koruma, devleti oluşturan Müslüman halk ile Meclis arasındaki bağı güçlü kılma, halkı ve devleti iktisadi açıdan koruma olarak sıralanabilir. Kanun teklifine karşı çıkan Birinci Grup ise teklif yasalaşırsa müskirat vergisinin alınamayacağından dolayı devletin büyük bir gelir kaybına uğrayacağını ileri sürmüşlerdir. Teklife karşı çıkan tarafta ayrıca sosyal hayata yönelik düzenlemelerde dini motivasyonun olmaması gerektiği düşüncesinin de ağır bastığı görülmektedir (Karahanoğulları, 2007, s. 6). 14 Eylül 1920 tarihinde Mecliste kabul edilen Men-i Müskirat Kanunu'nun maddeleri şöyledir (Çelebi, 2023, s. 193);

Madde 1- Osmanlı memleketinde her çeşit alkollü içeceğin üretimi, ithali, satışı ve kullanımı yasaktır.

Madde 2- Müskirat imal, ithal ve nakil ve satışını yapanlardan müskiratın her kıyyesi için 50 lira nakit ceza alınır ve elde edilen müskirat imha olunur.

Madde 3- Alenen müskirat kullananlar veya gizlice kullanıp da sarhoşluğu görülenler ya Şer'i ceza veya 50 liradan 200 liraya kadar nakit para cezası veyahut üç aydan bir seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Sıfat-ı resmiye erbabından olanlar dahi memuriyetten kovulur ve bu husustaki hükümler kabil-i itiraz ve istinaf ve temyiz değildir.

Madde 4- Bu kanunun tasdik ve neşriyle beraber içki imaline mahsus bil-cümle âlât ve edevata el konulur. Mevcut içkiler derhal temhir edilir ve iki ay zarfında yabancı memleketlere ihracına müsaade olunur. İki ay sonunda mevcut müskirat imha olunur.

Madde 5- Tıpta kullanılacak her nevi ispirotolu maddeler ihtiyaç nispetinde Sağlık Bakanlığınca eczanelere dağıtılır ve tüketilmesi kontrole tabi tutulur.

Madde 6- Tipta kullanılacak ispirotolu maddelerin kullanım şekli ve tüketimi hakkında Sağlık Bakanlığınca bir talimatname kaleme alınacaktır.

Madde 7- Bu Kanun yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüktedir.

Madde 8- Bu kanunun icra-yı ahkâmına Dâhiliye, Adliye ve Sıhhiye vekilleri memurdur.

Kanun teklifinin kabul edilmesinden sonra Mustafa Kemal'e yakın bir mebus olarak tanınan Yunus Nadi'nin gazetesi *Anadolu'da Yenigün*'de kanunun, "bahtsız bir kanun" olarak nitelendirilmesi Birinci Grubun kanundan duyduğu rahatsızlığı göstermesi açısından dikkate değerdir (Tamer, 2011, s. 218).

Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte içkinin yasaklanmasının asayiş üzerinde olumlu etkileri görülmeye başlanmıştır. Hırsızlık, dolandırıcılık, darp, yaralama, cinayet, trafik kazaları gibi suçların işlenmesi ile alkol tüketiminin doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Nitekim 1923 yılının İstanbul Hapishane İstatistiklerine bakıldığında yıl içinde cezaevine giren 2.600 mahkûmdan 1.125'inin alkol bağımlısı olması, bu ilişkinin varlığını doğrulamaktadır (*Tevhid-i Efkâr*, 19 Ocak 1924, s. 1). Kanun ile birlikte içki tüketiminin önemli miktarda azaldığı göz önünde bulundurulursa kanunun, vatandaşları ekonomik açıdan da olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bununla birlikte Kanun, Hükümetin Müskirat Vergisi kaleminde de azalmaya sebep olmuştur. Bütçede oluşan açığı kapatma arayışına giren Hükümet, içki tüketiminin önlenmesinin yasaklamayla değil içki üzerindeki vergilerin arttırılmasıyla daha etkili olacağını ileri sürmüş ve Kanun üzerinde bu yönde değişiklik yapılması için Meclise bir teklif vermiştir.

3.2. Men-i Müskirat Kanunu'nun Değiştirilmesi

Muhafazakâr dünya görüşüne sahip İkinci Grup, Birinci Meclis döneminde Mecliste çoğunluğu oluştururken 28 Haziran 1923 tarihinde yapılan TBMM seçimleri sonucunda ortaya çıkan Meclis yapısı, ağırlıklı olarak seküler dünya görüşüne sahip mebuslardan oluşmuştur. İkinci Grubun Meclisten tasfiye edilmesinin ardından daha güçlü bir konuma gelen Hükümet, böylece tek başına kanun değiştirme gücünü de elde etmiştir. Men-i Müskirat Kanunu'na özellikle mali gerekçeleri ileri sürerek mesafeli duran Birinci Grup üyeleri, Mecliste elde ettikleri bu üstünlükle seçimden sonra Kanunun değiştirilmesine yönelik adım atarak Meclise bir kanun değişikliği teklifi sunmuştur. Teklif, 8 Nisan 1924 tarihli Meclis oturumunda görüşülmüştür. Teklifin ilk beş maddesi, üzerinde hiç tartışma yapılmadan olduğu gibi kabul edilerek kanunlaştırılmıştır. Bu beş maddede yer alan hükümler ile alkollü içeceklerle uygulanan vergi dört kat, ithal alkollü içeceklerle uygulanan vergi ise on iki kat oranında arttırılmış, elinde alkollü içki bulunduran tüccarlara ve üreticilere bunu ilgili yerlere bildirme yükümlülüğü getirilmiştir. Kanunun içki yasağını ruhsatlı serbestiye dönüştüren ve aşağıda yer verilen 6. Maddesi ise yeni tartışmalara zemin hazırlamıştır (Karahanogulları, 2007, s. 130).

"Türkiye dâhilinde ruhsatsız müskirat imali ve meyhaneler küşadı ve âlenen müskirat istimali ve âlenen sarhoşluk memnudur. Ruhsatsız müskirat imal

edenlerden yüz liradan beş yüz liraya kadar cezay-ı nakdi alınır. Ve imal vesaiti müsadere olunur. Hilâf-ı memnu'iyet küşat olunan meyhaneler sedd ve sahipleri on liradan beş yüz liraya kadar cezay-ı nakdî veyahut bir haftadan bir seneye kadar hapis cezasıyla ve âlenen müskirat istimal edenler on liradan yüz liraya kadar cezay-ı nakdi ile ve alenî şarhoş görülenler beş liradan elli liraya kadar cezay-ı nakdî veyahut üç günden bir aya kadar hapis ile tecziye olunur. Ancak Hükümetçe tayin edilen ve ayrıca hazineye ait beyiyy-i resmî vererek me'zuniyet vesikası alan lokanta ve emsali mahallerde terkinde gayet cüzi miktarda ispiroto bulunup gayri müskir olan bira ve likör gibi mevaddın istimali caizdir.”

9 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen “Men-i Müskirat Kanunu’nun Tadiline Dair Kanun” ile içki yasağı kaldırılmış ve içki tüketiminin sınırlandırılması, getirilen yüksek vergilerle sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni düzenlemede içkinin üretimi, toptan ve perakende satışı ruhsata tabi kılınmıştır. Ayrıca en üst mülkî amirin iznine bağlı olmak şartıyla yalnızca lokanta ve benzeri yerlerde bira, likör gibi içkilerin tüketilmesine izin verilmiştir. Yemekli yerlerdeki içki satışını perakende ve toptan içki satışından ayırt etmek için de bir düzenleme yapılarak yemekli yerlerdeki satış için “kadehle satış” ve “kadehle kullanım” tabirleri kullanılmıştır. Lokanta ve benzeri yerlerde kadehle yapılan satış, bira, likör ve içeriğindeki alkol oranı bu içeceklerden fazla olmayan içkilerle sınırlandırılmıştır (Gültekin ve İzgöer, 2021, s. 400; *Tevhid-i Efkâr*, 11 Nisan 1924, s. 3).

Yeni düzenlemede “*terkinde gayet cüzi miktarda ispiroto bulunup gayri müskir olan bira ve likör gibi mevaddın istimali caizdir*” ifadesi bir kafa karışıklığına yol açmış, bu belirsizlik bazı yerel yönetimlerin “rakı” satışı ve tüketimini de serbest bırakmaları sonucunu doğurmuştur. Bu durum başta Hilâl-i Ahdar Cemiyeti olmak üzere Men-i Müskirat Kanunu’nu destekleyen kesimlerin tepkisine yol açmış, içindeki alkol oranı dikkate alındığında rakının bira ve likör gibi değerlendirilemeyeceği yönünde itirazlar dile getirilmeye başlanmıştır. Bazı mebusların “içinde büyük oranda alkol bulunan ve sarhoşluk veren rakının, bira ve likör olarak kabul edilemeyeceği yönünde” Meclise sunduğu teklif 22 Ocak 1925 tarihinde Mecliste oylanmış ve kabul edilmiştir (*Tevhid-i Efkâr*, 23 Ocak 1925, s. 1). Yeni düzenlemeyle rakı, içinde barındırdığı yüksek alkol oranı nedeniyle sarhoşluk veren içki (müskirat) olarak kabul edilmiş bira ve likör gibi içeceklere getirilen serbestlik, rakıya tanınmamıştır. Meclisin bu yöndeki düzenlemesi Müskirat Kanunu’na taraf olan çevrelerde büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Düzenleme basında da yankı bulmuş ve başta *Tevhid-i Efkâr* olmak üzere Kanunun destekleyicisi olan gazeteler, yayımladıkları haber, ilan ve çeşitli içeriklerle konuyu okurlarına duyurmuşlardır.

Yeni devletin, toplumu alkolün olumsuz etkilerinden korumak amacıyla 1920’de çıkardığı Men-i Müskirat Kanunu 22 Mart 1926 tarihinde tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.

4. YÖNTEM

Bu makalede nitel araştırma yöntemlerinden biri olan göstergebilim yöntemi kullanılmıştır. Göstergebilim, göstergelerin incelendiği bilim dalıdır. Gösterge ise kendi dışında bir şeyi

temsil eden her çeşit biçim, nesne ve olgudur (Rifat, 2009, s. 11). Bir uyarıcı olarak göstergenin zihnimizde uyandırdığı bellekssel imge, zihnimizdeki başka bir uyarıcının imgesine bağlanır (Guiraud. 1994, s. 39). Bu açıdan bakıldığında kelimeler, işaretler ve simgeler birer gösterge olarak değerlendirilebilir.

İnsanlık tarihi boyunca “gösterge” kavramı üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure ve Amerikalı felsefeci Charles Sanders Peirce birbirlerinden habersiz şekilde yürüttükleri çalışmalar ile Göstergebilimin bir bilim dalı haline gelmesinde etkili olan isimler olmuştur. Peirce'nin göstergebilim modelinde, kendinden başka bir şeye göndermede bulunan ve yorumlayıcının zihninde bir etki meydana getiren gösterge, okuyucunun yorumlamasına göre anlaşılabilir (Fiske, 1996, s. 63). Böylece gösterge her bir okuyucunun hayat tecrübesine göre farklı anlamlar ifade edebilir. Saussure ise çalışmalarında Peirce'den farklı olarak göstergelerin diğer nesnelerle olan ilişkisi üzerinde çok durmamış daha çok gösterenin kendisi ve diğer göstergelerle olan ilişkisine önem vermiştir (Fiske, 1996, s. 66). Saussure'a göre gösteren ve gösterilenden oluşan göstergenin anlaşılması, onun diğer göstergelerle olan yapısal ilişkisini anlamakla mümkündür.

Göstergebilim çalışmalarına önemli katkı sunanlardan birisi de Fransız dilbilimci Roland Barthes olmuştur. Barthes'in göstergebilim anlayışı Saussure'nın etkisinde şekillenmiştir. Bununla birlikte Barthes, göstergebilim çalışmalarını dilbilim çalışmalarıyla sınırlı tutmamış; sinema, fotoğraf, müzik, resim gibi birçok alanda da göstergebilim çalışmalarının yapılabileceğini söylemiştir. Barthes'a göre göstergebilim çalışmalarında merkezi bir konuma sahip olan metinler çözümlenerek insana ve topluma ait pek çok bilgiye ulaşılabilir (Güngör, 2020, s. 254). Bu göstergebilim modelinde Saussure modelinde olduğu gibi gösterge, bir gösteren ve bir gösterilenden oluşmaktadır. Gösterenler düzlemi, anlatım düzlemini; gösterilenler düzlemiyse içerik düzlemini oluşturur (Barthes, 2014, s. 50). Barthes, göstergebilime “düz anlam” ve “yan anlam” kavramlarını kazandırmıştır. Düz anlam, zihinlerde beliren ilk anlam olarak göstergenin evrensel ve değişmeyen yönünü gösterirken; yan anlam ise kişisel ve kültürel deneyime dayanarak kullanıcılar tarafından göstergelere yüklenen ikinci anlamı ifade etmektedir (Fiske, 1996, s. 116). Barthes çalışmalarında metafor ve metonimi kavramlarını da kullanmıştır. Barthes'a göre “metafor” (diğer adıyla eğretileme) bir sözcüğün kendi anlamına yakın başka bir sözcük ile ifade edilmesi iken; “metonimi” (diğer adıyla düzdeğişmece) bir parçanın bütününi temsil etmesidir. Kuru kafanın ölüm metaforu olarak kullanılması, düdük veya copun ise polis metonimisi olarak kullanılması buna örnek olarak gösterilebilir (Çakı, 2018, s. 31).

Bu makalede Men-i Müskirat Kanunu'nun değiştirilmesi ile ilgili olarak yayımlanan illüstrasyonlar analiz edilmiştir. Araştırmancının veri tabanını *Tevhid-i Efkâr* gazetesinden seçilen beş adet illüstrasyon oluşturmaktadır. Yukarıda içki yasağının ülkemizdeki tarihsel süreciyle ilgili bilgi verilirken yeni devletin 1920 yılının başlarındaki ilk teşebbüsünün, Men-i Müskirat Kanunu ile ilgili düzenlemelerin temelini oluşturduğu ifade edilmişti. *Tevhid-i Efkâr* gazetesi Men-i Müskirat Kanunu ile ilgili ilk düzenlemelerin yapıldığı 1920

yılında, sahibi Velid Bey'in Malta'da sürgünde olmasından dolayı yayımlanmamaktadır. Dolayısıyla Kanunla ilgili *Tevhid-i Efkâr*'da yer alan haber ve illüstrasyonlar gazetenin yeniden çıkmaya başladığı Haziran 1921 sonrasına aittir. 1920 tarihli kanuna dair yeni düzenlemelerin 1924 yılının başlarında kamuoyunda tartışılmasıyla birlikte *Tevhid-i Efkâr* gazetesi de bu tartışmalara sütunlarında yer vermiştir. Dolayısıyla çalışma, 1 Ocak 1924 tarihi ile gazetenin yayın hayatına Takrir-i Sükûn Kanunuyla son verildiği Mart 1925 tarih aralığıyla sınırlıdır. Bu dönemde gazetede konuyla ilgili çok sayıda haber ve illüstrasyona yer verilmiş olsa da bunlar arasında konu ve içerik itibarıyla birbirinin tekrarı mahiyetinde olanlar bulunmaktadır. Bu nedenle gazetede yer alan illüstrasyonlar arasından, haberi en etkili şekilde ifade eden ve mükerrer olmayan beş adet illüstrasyon seçilerek konu incelenmiştir.

5. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yer alan beş farklı illüstrasyon, Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam kavramları boyutunda göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir.

5.1. *Tevhid-i Efkâr*'da Yer Alan 15 Ocak 1924 Tarihli İllüstrasyon

Görsel 1. “*Hapishaneye girenlerin hemen yarısı işret müptelası*” başlıklı illüstrasyon

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 15 Ocak 1924, s. 1.

Tevhid-i Efkâr'da yer alan 15 Ocak 1924 tarihli illüstrasyon, Barthes'ın “düz anlam” boyutunda ele alındığında; görselde elleri önden kelepçeli fes giymiş iki adam bulunmaktadır. Resmin sol tarafındaki adamın elinde herhangi bir şişe bulunmazken

resmin sağ tarafında yer alan adamın elinde ise bir şişe bulunmakta ve adam sarhoşlara özgü bir duruş biçimi olarak sol tarafa doğru yalpalamaktadır.

İllüstrasyonda iki adama yer verilmesi haber başlığında yer alan “*Hapishaneye Girenlerin Hemen Yarısı İşret Müptelası*” ifadeleriyle ilgilidir. Görsel “yan anlam” boyutuyla değerlendirildiğinde; iki adamdan elinde şişe olmayı hapisteki içki içmeyen suçluları, elinde şişe olan ise hapisteki içki kullanan suçluları temsil etmektedir.

15 Ocak 1924 tarihli bu illüstrasyon Men-i Müskirat Kanunu üzerinde mali sebepler gerekçe gösterilerek tadilat yapılmasının tartışıldığı bir zamanda yayımlanmıştır. Zira Hükümet, müskirat vergisiyle gelir elde etmek amacıyla içki üzerindeki yasağı kaldırmaya hazırlanmaktadır. İçki yasağının en büyük savunucularından biri olan Velid Ebüzziya da gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da içkinin üretimi, tüketimi ve satışına yasak getiren Men-i Müskirat Kanunu'nda sırf vergi geliri elde etmek amacıyla yapılacak değişikliğin, toplumda meydana getireceği olumsuz tabloyu bu tarz görseller ve haberlerle her fırsatta dile getirmeye çalışmıştır. Gazete, görselin altında yer alan haberde “339 senesinde (1923 yılı) hapishaneye giren 2600 mâhkûmun 1125 tanesi yevmi vusta (günlük ortalama) yüz dirhem rakı için zavallı insanlardır.” sözleriyle bu tartışmalara katılmaktadır. Yazının devamında ise içki meselesinin bir imtihan devresi geçirdiği, Meclisin, kanunu müskirat vergisine feda etmemesi gerektiği ifade edilmektedir.

“Meclisin kararının ilga değil ibka olmasını temenni edenlerin başında Tevhid-i Efkâr bulunuyor. Çünkü biz müskiratın ümmü'l habâis (kötülüklerin anası) olduğuna iman edenlerdeniz” satırlarıyla bu tartışmalardaki duruşunu ortaya koyan *Tevhid-i Efkâr*, Hapishane Genel Müdürlüğü tarafından kendilerine gönderilen bu istatistiği sayfasına taşıyarak haklılığını savunmakta ve aşağıda yer alan satırlarla da kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır;

“Bu küçük mukayese içkinin cerâimi (suçları) arttırdığı, ümmü'l habâis olduğu hakkındaki iddialarımızı tevsik (kanıtlama) etmez mi? Her gün mahkemelerde birçok sirket (hırsızlık), cerh (yaralama) katl gibi ceraimi (suçları) ikâ edenlerin (yapanların) sarhoş oldukları tahakkuk etmiyor mu? Hâl-i tabiide kuzu gibi halîm insanların içtikleri zaman en küçük bir sebeple adam öldürdükleri her gün görülen elim vekâyidendir. Hiçbir sebep olmasa bile yalnız cerâimi arttırdığı, asayiş-i memleketi ihlâl ettiği için müskirata müsaade edilemez.”

5.2. Tevhid-i Efkâr'da Yer Alan 20 Ocak 1924 Tarihli İllüstrasyon

Görsel 2. “Men-i Müskirat Kanunu'nun tatbikiindeki müsavatsızlık” başlıklı illüstrasyon

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 20 Ocak 1924, s. 1.

Tevhid-i Efkâr gazetesinde “Men-i Müskirat Kanunu’nun Tatbikindeki Müsavatsızlık (Eşitsizlik)” başlığıyla yayımlanan illüstrasyon “düz anlam” boyutuyla incelendiğinde; görselde iç içe iki resim çerçevesi bulunmaktadır. Büyük çerçevede üzerinde masa örtüsü, tabak ve bardakların bulunduğu şık bir masada üç adam rahat bir şekilde oturmakta, masanın hemen yanında ise içinde bir şişe ve kadehin yer aldığı tepsiyle bir kadın ayakta durmaktadır. Takım elbise ve kravatlı olan bu adamlardan biri sigara içmektedir. Masanın önünde bir kova, kovanın içinde ise iki şişe görülmektedir. Desenli motiflerin yer aldığı duvarın hemen yanında yer alan pencereden ise üniformalı bir adam içeriye bakmaktadır. Resmin sağ üstünde daha küçük bir çerçevede yer alan ikinci resimde ise üzerinde üniforma bulunan iki adam yakaladıkları günlük kıyafetli bir adamı sopayla sert bir şekilde dövmektedirler.

İllüstrasyonun “yan anlam” boyutunda ise Men-i Müskirat Kanunu’nun uygulanmasındaki eşitsizliğe gönderme yapılmaktadır. Büyük çerçevedeki resimde yer alan kişiler toplumun zengin kesimini temsil ederken üstteki küçük çerçevede yer alan adam, toplumun dar gelirli fakir kesimini temsil etmektedir. Büyük resimdeki şık masa ve hizmet eden kadın garsona bakılırsa gazino benzeri bir mekânda bulunduğu anlaşılan üç adam gayet rahat ve keyifli bir şekilde içkilerini serbestçe içerken pencereden de bir polis içeriye sadece seyretmektedir. Masanın üzerindeki içki kadehleri ve kovanın içindeki içki şişeleri, toplumun zengin kesiminin bu yasaktan hiç etkilenmediğini gözler önüne sermektedir. Öte yandan küçük çerçevede ise fakir kişinin içkili olduğu gerekçesiyle, iki polis tarafından sopayla dövülmesi bu yasağın sadece toplumun alt kesimine uygulandığını anlatmaktadır.

Men-i Müskirat Kanunu üzerine tartışmaların yaşandığı bir dönemde bu tartışmalardan bağımsız olarak henüz yürürlükte olan bir kanunun toplumun bütün kesimlerine eşit uygulanmadığına dikkat çeken *Tevhid-i Efkâr*, görselin altında yer alan şu satırlarla da bu konudaki eşitsizliği eleştirmektedir;

“Her gün gazetelerin zabıta haberleri şununda veyahut mahkemelere ait kısmında bir biçarenin sarhoş olduğundan dolayı zabıtaca tevkiif veyahut mahkemece tecziye edildiğini okursunuz.... Bu haberlere bakıyor, Men-i Müskirat Kanunu'nun ahkâmına riayet edildiğini ümit ediyorduk. Meğer Men-i Müskirat Kanunu, kanunun emrettiği hapis cezaları, cezay-ı nakdiler ve hadd-i şeriler hep fukara halka, kimsesizlere, köşede bucakta içerken veya içtikten sonra yakalanan biçarelere tatbik edilmekte imiş. Eğniyanın (zenginlerin) ve yüksek sınıfların karşısında kanun el pençe divan durmakta imiş. Meğer Beyoğlu'nun bütün o meşhur gazinolarında açıktan açığa işret ediliyor, şampanyaların infilakı, kadehlerin şıkırtısı, müskiratın memnu değil serbest olduğu zamanlarda bile görülmemiş bir serbestlik ile devam ediyor imiş.”

Kanunun yürürlükte olduğu sürece herkese eşit bir şekilde uygulanması gerektiğine vurgu yapan gazete, yazının devamında Ziya Paşa'nın *Terkib-i Bendi*'nde yer alan şu dizelere yer vermektedir:

“Afv ile Mübeşşer midir ashâb-ı meratip? / Kanun-u ceza acize mi has demektir.

(Makam mevki sahibi olanlar af ile müjdelenmiş midir? / Ceza kanunu aciz olanlara mı mahsustur?)”

5.3. *Tevhid-i Efkâr*'da Yer Alan 23 Ocak 1925 Tarihli İllüstrasyon

Görsel 3. “*Nihayet rakının azgınlığına gem vuruluyor. Fakat...*” başlıklı illüstrasyon

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 23 Ocak 1925, s. 1.

Tevhid-i Efkâr gazetesinde “*Nihayet Rakının Azgınlığına Gem Vuruluyor. Fakat...*” başlığıyla yer alan illüstrasyon “düz anlam” boyutuyla incelendiğinde; görselde üzerinde rakı yazan bir şişe, bir insan gövdesi şeklinde resmedilmiştir. Baş kısmı kuru kafa olarak resmedilen şişenin bir insan gibi kol ve bacakları da bulunmaktadır. Şişe, elindeki orak ile çok sayıda insanı biçmektedir. Orağın biçtiği insanlar arasında ayakta kalan birkaç insan ise yüzünü, üzerinde Büyük Millet Meclisi yazan binaya dönmüş vaziyette ve elleri yukarıda yardım istemektedir. Burada şişenin insanlarla mukayese edildiğinde oldukça büyük boyutta olduğu dikkat çekmektedir.

Görselin “yan anlam” boyutunda ise rakının yasaklanması yönündeki düzenlemeye gönderme yapılmaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere Mecliste 22 Ocak 1925 tarihinde kabul edilen düzenlemeyle rakının, içinde yoğun oranda alkol barındırdığı için bira ve likör gibi değerlendirilemeyeceği kabul edilmiş ve rakının tüketimi ve satışına yasak getirilmiştir. Kararı çok olumlu bir gelişme olarak gören *Tevhid-i Efkâr*, bu konuya hemen ertesi gün sayfalarında yer vermiştir. Resimde rakı şişesi ölümün, yok oluşun simgesi olan kuru kafa metaforu ile resmedilmiş ve resmin hemen altında “*Rakı memleketimizde en çok kullanılan ve fazla kaçıranları deli eden müthiş bir içkidir. Rakı tam manasıyla katildir...*” satırlarına yer verilmiştir. Rakının toplum ve insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi ise “orak” metaforu ile anlatılmaktadır. Buna göre orak nasıl ki otları biçiyorsa, orak metaforuyla resmedilen rakı da toplumu biçmektedir. Şişenin insanlara oranla çok büyük boyutta olması, rakının toplum üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğunu göstermektedir. İnsanların bu çaresizliğini *Tevhid-i Efkâr*, “*Büyük Millet Meclisine düşen vazife bu müthiş ifrit-i şerri yalnız lokantalardan değil büsbütün ortadan kaldırmaktır.*” cümleleriyle ifade

etmektedir. Nitekim ayakta kalabilmiş birkaç insanın elleri yardım ister ve yüzleri Meclis'e dönük şekilde resmedilmesi, toplumun bu konudaki beklentisini ifade etmektedir.

5.4. *Tevhid-i Efkâr*'da Yer Alan 20 Şubat 1925 Tarihli İllüstrasyon

Görsel 4. “*Rakı ilk tekme yedi*” başlıklı illüstrasyon

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 20 Şubat 1925, s. 1.

Tevhid-i Efkâr gazetesinde 20 Şubat 1925 tarihinde yer alan illüstrasyon “düz anlam” boyutuyla incelendiğinde, insan bedeni şeklinde resmedilmiş, üzerinde “rakı” yazan bir şişe bulunmaktadır. Şişe, üzerinde Büyük Millet Meclisi yazan bir binanın kapısının önünde elleri ve ayakları üzerine çökmüş durumdadır. Büyük Millet Meclisi binasından dışarıdaki şişeye doğru tekme atar şekilde bir insan bacağı uzanmaktadır. Bacak ve ayak şişeye göre çok daha büyük boyuttadır.

Görselin “yan anlam” boyutunda ise yine Meclisin rakıya getirdiği yasağa gönderme yapılmakta ve bu yasak, rakıya Meclis tarafından atılan bir tekme olarak değerlendirilmektedir. Görseli “*Rakı İlk Tekmeyi Yedi*” başlığıyla sunan gazete, başlığın devamında yer verdiği “*İnşallah yakında kafası büsbütün ezilir.*” satırlarıyla da bu konudaki temennisini dile getirmektedir. Tekme atan bacağın rakı şişesine göre oldukça büyük bir şekilde resmedilmesi, Meclis tarafından getirilen bu yasağın, rakı tüketimine yönelik oldukça büyük bir darbe niteliğinde olduğunu anlatmaktadır. Nitekim rakı şişesi tekmenin etkisiyle dizlerinin üstüne çökmüştür. “*Büyük Millet Meclisinin, dökülen kanlardan ibret alarak rakıyı lokantalardan kapı dışarı etmesi çok şayan-ı teşekkürdür.*” satırlarıyla bu konuda Meclisin gerekli adımı attığını ifade eden gazete, haberin devamında kararın kâğıt üzerinde kalmayarak ciddiyetle uygulanması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

5.5. *Tevhid-i Efkâr*'da Yer Alan 26 Şubat 1925 Tarihli İllüstrasyon

Görsel 5. “*Rakı lokanta ve emsali mahallerden katiyen defedildi*” başlıklı illüstrasyon

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 26 Şubat 1925, s. 1.

Tevhid-i Efkâr gazetesinde “*Rakı Lokanta ve Emsali Mahallerden Katiyen Defedildi*” başlığıyla yer alan görsel, “düz anlam” boyutuyla incelendiğinde görselde biri polis diğeri gövde kısmı üzerinde “rakı” yazan bir kadeh şeklinde resmedilmiş iki kişi bulunmaktadır. Omzunda süngülü silahı ve üstünde üniforması bulunan polis öndedir ve arkadaki kişiyi ellerinden kelepçeli bir zincirle, üzerinde dönemin meşhur meyhanelerinden olan “Apostol Meyhanesi” yazılı bir mekândan çıkarıp götürmektedir. Kılık kıyafetiyle perişan bir vaziyette görülen kişi arkasına bakmakta iken polis kendinden emin bir şekilde ileri doğru yürümektedir.

Görselin “yan anlam” boyutunda ise yine “*Millet Meclisinin bu tefsîri kararı evvelki akşamdan itibaren İstanbul’da da tatbik edilmeye başlanmış ve lokanta ve emsali mahallerde kadehle rakı satılması men olunmuştur.*” satırlarından da anlaşılacağı üzere Meclisin rakıya getirdiği yasağın İstanbul’daki uygulaması anlatılmaktadır. Üzerindeki üniforma ve omzundaki silahıyla devletin gücünü temsil eden polisin, “rakı” yazılı kişiyi ellerinden zincirleyerek kararlı bir yürüyüşle meyhaneden çıkarması, yasağın devlet eliyle kararlılıkla uygulandığını ifade etmektedir. Öte yandan “rakı” yazılı kadehle elleri zincirli bir şekilde resmedilen kişinin hala arkasına bakması, kanunun uygulanması konusunda gösterilen bir esnemenin bu mekânlarda yeniden rakı satışına yol açabileceğini anlatmaktadır. Nitekim gazete “*Yalnız zabıtamızın aleni sarhoşluğu ve kadehle rakı satılmasını bir müddet sonra nazar-ı müsamaha ile görmeyerek, şiddetle men’e devam etmesini temenni ederiz. Lokanta ve emsali mahallerde yapılacak ânî teftişler neticesinde açık veya kapalı rakı görüldükçe müsadere ve sahiplerinin tecziyesi (cezalandırılması), bu gibi mahallerde müskirat fûruhtunu (satışını) gayr-ı mümkün bir hale koyar.*” satırlarıyla bu mekânların sürekli denetlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

6. SONUÇ

TBMM Birinci Dönem Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, alkollü içkinin üretimi, tüketimi ve ticaretinin yasaklanmasına yönelik 28 Nisan 1920 tarihinde Meclise bir kanun teklifi sunmuş, teklif 14 Eylül 1920 tarihinde “Men-i Müskirat Kanunu” ismiyle yasalaşmıştır. Kanun ile alkollü içkilerin üretimi, tüketimi ve satışı yasaklanmış ve alkol kullanımı sadece sağlık sektörüyle sınırlı olmak üzere Sağlık Bakanlığı'nın iznine bağlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanının ardından, devlete maddi kaynak sağlamak amacıyla Men-i Müskirat Kanunu üzerinde birtakım düzenlemeler yapılması gündeme gelmiştir. İçkinin yasak olmaktan çıkarılıp yüksek vergilerle serbest olmasını öngören kanun teklifi 9 Nisan 1924 tarihinde “Men-i Müskirat Kanunu'nun Tadiline Dair Kanun” ismiyle kabul edilmiştir. Üzerinde büyük tartışmaların yaşandığı Men-i Müskirat Kanunu'nun Tadiline yönelik teklife, dönem basını da sayfalarında geniş yer vermiştir. Hilal-i Ahdar (Yeşilay) Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden biri olan gazeteci Velid Ebüzziya da bu tartışmaları yakından takip etmiş ve konuyla ilgili gelişmeleri gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da kamuoyuna duyurmuştur.

Tevhid-i Efkâr gelişmeleri aktarırken haber metnlerinin yanı sıra illüstrasyon gibi çeşitli görsel malzemeler de kullanmıştır. *Tevhid-i Efkâr* bu illüstrasyonlarda, Men-i Müskirat Kanunu üzerinde, sırf vergi geliri elde etmek amacıyla yapılacak bir değişikliğin toplumda meydana getireceği olumsuz etkileri oldukça çarpıcı bir şekilde anlatmıştır. Gazete görsellerde Men-i Müskirat Kanunu'nun hâlihazırda toplumun bütün kesimlerine eşit uygulanmadığına da dikkat çekmiş ve bu konudaki eşitsizliği eleştirerek Kanunun yürürlükte olduğu sürece herkese eşit bir şekilde uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Meclisin 22 Ocak 1925 tarihinde rakının tüketimine ve satışına yasak getirmesini çok olumlu bir gelişme olarak karşılayan *Tevhid-i Efkâr* bu gelişmeyi okurlarına haberlerin yanı sıra illüstrasyonlarla da duyurmuştur. İllüstrasyonlarda rakı, ölümün ve yok oluşun bir simgesi olan “kuru kafa” metaforu ile; alkol tüketiminin toplum ve insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi ise “orak” metaforu ile resmedilmiştir. Meclis tarafından rakıya getirilen yasağın, rakı tüketimine yönelik oldukça büyük bir darbe niteliğinde olduğunu ifade eden gazete bu görsellerde kararın kâğıt üzerinde kalmayarak memleketin her yerinde ve her kesiminde büyük bir kararlılıkla uygulanması gerektiğine yönelik de mesajlar vermiştir. Alkol yasağı konusunda *Tevhid-i Efkâr*'ın izlemiş olduğu yayın politikası esasen dördüncü kuvvet olarak basının kamuoyu oluşturma gücünü göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı makalenin yazarı tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Arslan, F. (2021). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Men-i Müskirat meselesi (1908-1926)*. (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aybars, E. (2009). *İstiklal Mahkemeleri*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Barthes, R. (2014). *Göstergebilimsel serüven*. 7. Baskı. (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in kült lider inşasında kullanılan propaganda posterlerinin göstergebilimsel analizi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6). 24-38.
- Çelebi, E. (2023). Men-i Müskirat Kanunu'nun kabulü ve uygulanması: Kastamonu örneği (1920-1923). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 62. 185-204.
- Devellioğlu, F. (2023). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doğan, C. (2013). Osmanlı Men-i Müskirat Cemiyeti ve Men-i Müskirat Kânunu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26), 161-181.
- Ebüzziya, Z. (1994). Ebüzziya, Velid. *TDV DİA*, 10.
- Erdinçli, İ. (2020). Yasaklardan modern denetime: Osmanlı Devleti'nin içki tüketimine ve meyhanelere yaklaşımı. *CTAD*, 31, 1-32.
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. (Çev. Süleyman İrvan). Ankara: Bilim Sanat Yayınları/ARK
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. 2. Baskı. (Çev. Mehmet Yalçın). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gültekin, E. ve İzgöer, A. Z. (2021). Hilal-i Ahdar Cemiyetinin Men-i Müskirat mücadelesi ve bu mücadelenin Hilal-i Ahdar dergisindeki yansımaları. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, 29 (3). 398-405.
- Güngör, N. (2020). *İletişim kuramlar yaklaşımlar*. 5. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güz, N. (2008). *Türkiye'de basın iktidar ilişkileri (1920-1927)*, (2. Baskı), Ankara, Turhan Kitabevi.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmud'dan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Resim Kitapevi.
- Karahanoğulları, O. (2007). *Birinci Meclisin içki yasağı Men-i Müskirat Kanunu*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kılıç, N. (2021). *İstiklal madalyalı muhalif bir gazeteci Velid Ebüzziya*. Ankara: Çolpan Kitap.
- Koç, M. (2019). Osmanlı Ceza Hukukunda sarhoşluk veren içecekleri içme suçu ve cezaları. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 19 (2), 739-757.
- Kopar, M. (2016). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında basın iktidar ilişkisi (1920- 1925). *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(1), 117-135.
- Pıgar, R. (1982). Abdurrahman Velid Ebüzziya. *Yeni Defne*, 2.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Şimşir, B. (2009). *Malta sürgünleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tamer, A. (2011). Basın ve iktidar ilişkileri: Birinci Meclisin Men-i Müskirat Kanunu üzerine tartışmalar. *Kebikeç*, 31, 209-232.
- Til, E. T. (2015). *Gazeteler ve gazeteciler*. Ankara: Cümle Yayınları.
- Üçüncü, U. (2012). *Milli Mücadele yıllarında bir yasa denemesi: Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve toplumsal hayata yansımaları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yıldırım, M. (2001). İslam Hukukunda içki içme suçu ve cezası. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (14). 31-52.

Süreli Yayınlar:

Tevhid-i Efkar Gazetesi 1921-1925 Koleksiyonu